

Rapporten All-Archeo bv 2055

Programma van maatregelen
Geluwe (Wervik) - Dourdanstraat

Natasja Reyns

Bornem
2025

Gemotiveerd advies

Het was tot op heden enkel mogelijk een bureauonderzoek (projectcode 2024D258) uit te voeren. De initiatiefnemer wenst eerst meer zekerheid te hebben omtrent het verkrijgen van een vergunning voor bijkomende kosten ten aanzien van verder archeologisch vooronderzoek te maken. Het bureauonderzoek laat echter nog vragen open, waardoor verder archeologisch vooronderzoek nodig is (zie verslag van resultaten). Voor een afweging van de verschillende onderzoeksmethoden die nog in aanmerking komen, verwijzen we naar het onderdeel Onderzoeksmethode in het Programma van maatregelen (zie verder).

Het bureauonderzoek toont aan dat het onderzoeksgebied archeologisch potentieel kent. Op basis van de gunstige landschappelijke ligging van het terrein en de reeds gekende archeologische waarden is er sprake van een globale verwachting naar resten uit de steentijd tot de nieuwste tijd. Met betrekking tot resten gerelateerd aan oorlogsinfrastructuur uit de Eerste Wereldoorlog is er sprake van een concrete verwachting.

Op basis van historische kaarten zijn namelijk resten van onder meer een loopgraaf en versperringen mogelijk op het terrein. Hieraan gerelateerd is er ook sprake van een concrete verwachting naar de aanwezigheid van conventionele en toxische explosieven (CTE). Daarvoor dienen de nodige veiligheidsmaatregelen in acht genomen te worden. Verder bestaat de kans dat menselijke resten aangetroffen worden op het terrein. Indien resten van oorlogsslachtoffers gevonden worden, dienen de richtlijnen die daarvoor opgesteld zijn, correct gevolgd te worden.

Er zijn wel ernstige vraagtekens te plaatsen bij de bewaringstoestand van het bodemarchief op het terrein. In de eerste plaats worden heel wat bodemingrepen en bodemverstoringen verwacht die gerelateerd zijn aan de Eerste Wereldoorlog. Recenter werd op het terrein ook nog een woonwijk ingericht, die inmiddels ook terug gesloopt is. Omwille daarvan achten we de kans slechts klein dat op het terrein nog goed bewaarde steentijd artefactensites bewaard gebleven kunnen zijn. In de omgeving zijn ook nog geen vondsten van steentijd artefactensites bekend. De aanwezigheid van relevante archeologische sporen is wel reëel. Duidelijk is wel dat de geplande werken een bijkomende bedreiging voor het nog aanwezige bodemarchief vormen. Gezien het archeologisch potentieel van het terrein, de onduidelijkheid omtrent de bewaringstoestand van het bodemarchief en de verwachte bijkomende negatieve impact van de geplande werken is daarom bijkomend archeologisch vooronderzoek nodig. In het uiterste zuidoosten van het onderzoeksgebied vond in het verleden al archeologisch onderzoek plaats. Deze zone is inmiddels opgenomen als GGA-gebied. Verder vooronderzoek is niet nuttig in deze zone. De zone die wel verder onderzocht moet worden, heeft een oppervlakte van ca. 2,1923 ha.

Programma van maatregelen voor uitgesteld vooronderzoek met ingreep in de bodem

Administratieve gegevens

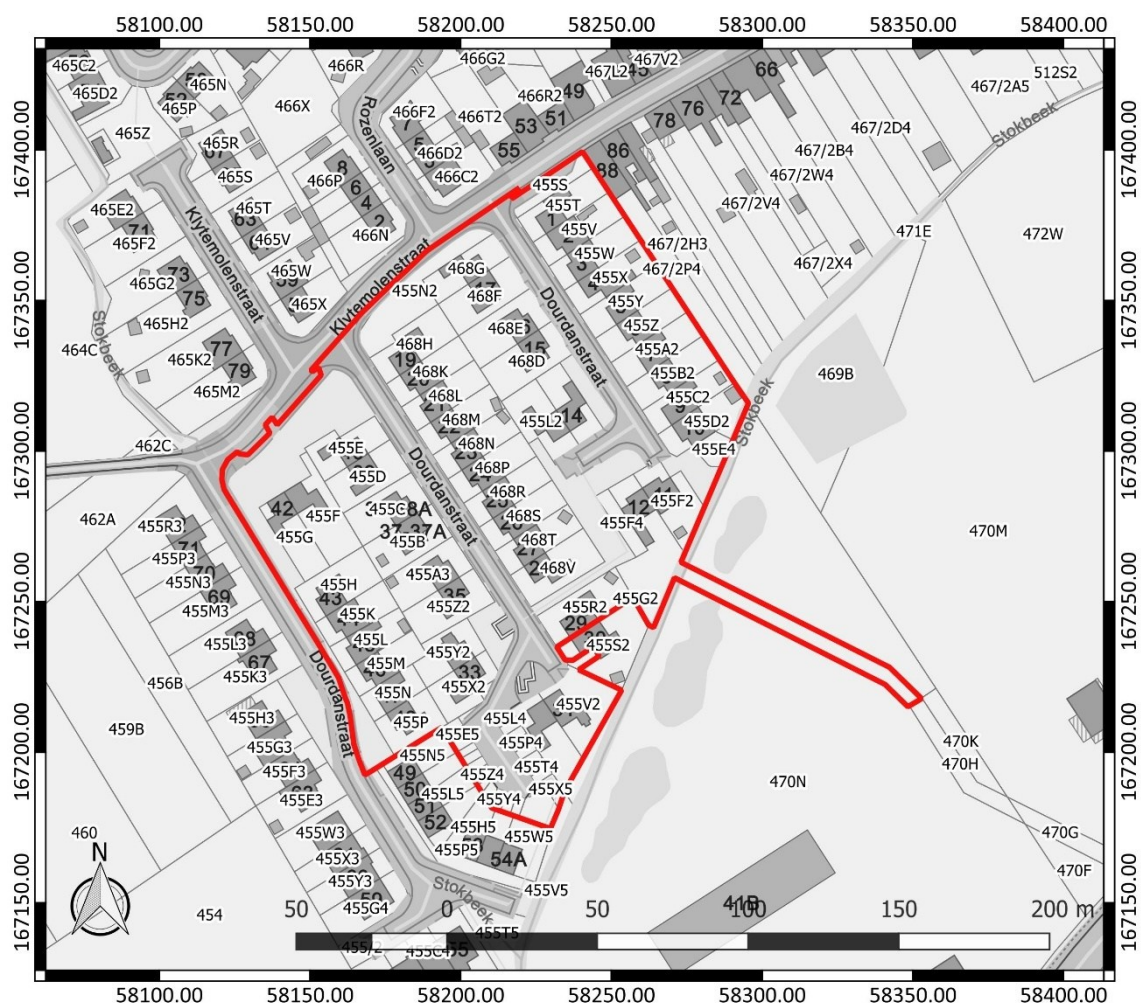
Locatie (provincie, gemeente, deelgemeente, adres, toponiem): provincie West-Vlaanderen, Wervik, Geluwe, Dourdanstraat, Dourdan

Bounding box x/y Lambert 72 coördinaten:

- 58122.8, 167174.64
- 58352.9, 167399.47

Kadastrale percelen: Wervik, Afdeling 3, sectie C, nummers 455A2, 455A3, 455A5, 455B, 455B2, 455B5, 455C, 455C2, 455C5, 455D, 455D2, 455D5, 455E, 455E4, 455E5, 455F, 455F2, 455F4, 455G, 455G2, 455H, 455H4, 455H5, 455K, 455K4, 455K5, 455L, 455L2, 455L4, 455L5, 455M, 455M2, 455M4, 455M5, 455N, 455N2, 455N4, 455N5, 455P, 455P4, 455P5, 455R2, 455R4, 455S, 455S2, 455S4, 455T, 455T4, 455V, 455V2, 455V4, 455W, 455W2, 455X, 455X2, 455X5, 455Y, 455Y2, 455Z, 455Z2, 455Z4, 467/2P4, 468D, 468^E, 468F, 468G, 468H, 468K, 468L, 468M, 468N, 468P, 468R, 468S, 468T, 468V, 470H, 470N en 471E

Kadastraal plan:

Figuur 1: Kadasterplan met aanduiding van het onderzoeksgebied in rood (www.geopunt.be)

Aanleiding van het vooronderzoek

Zie hoofdstuk 2.3.2 van het verslag van resultaten.

Resultaten van het vooronderzoek zonder ingreep in de bodem

Zie hoofdstuk 2.4.4 van het verslag van resultaten.

Vraagstelling en onderzoeksdoelen

Doelstelling van een uitgesteld vooronderzoek met ingreep in de bodem is nagaan of archeologische niveaus aanwezig zijn in het projectgebied en op welke diepte, om een verdere inschatting te kunnen maken van de versturende impact van de geplande werken. Ook dient het uitgesteld vooronderzoek met ingreep in de bodem uitspraken te kunnen doen over de aan- of afwezigheid van een archeologische site binnen het onderzoeksgebied en over het potentieel op kennisvermeerdering.

Volgende onderzoeksvragen worden behandeld:

- Op welke dieptes bevinden zich relevante archeologische niveaus?
- Waar ligt/lag de hoogste grondwaterspiegel?
- Zijn er nog intacte bodems aanwezig?
- In hoeverre is de oorspronkelijke bodem (sub)recent verstoord?
- Zijn archeologische sporen aanwezig binnen het onderzoeksgebied en zo ja, wat is de precieze afbakening ervan in de ruimte en in de tijd?
- Wat is het type vindplaats (bewoning, begraving, ...), aanwezig binnen het onderzoeksgebied?
- Zijn resten te relateren aan de infrastructuur die we afgebeeld zien op kaarten uit de Eerste Wereldoorlog?
- Wat is de bewaringstoestand van de aangetroffen archeologische sporen?
- Wat is de bewaringstoestand van de aangetroffen materiële cultuur?
- Wat is de potentiële kenniswinst van een eventuele opgraving?
- Is er mogelijkheid tot behoud *in situ* en zijn er eventuele maatregelen nodig om aan het behoudsprincipe te voldoen?
- Indien behoud *in situ* van het archeologisch erfgoed onmogelijk of onwenselijk is in het kader van de geplande bodemingrepen: kan een afbakening gemaakt worden van bepaalde delen van het terrein die voorafgaand aan de werkzaamheden moeten onderzocht worden?

Onderzoeksmethode

De keuze van de methode voor verder vooronderzoek wordt gebaseerd op de volgende vier criteria:

1° is het MOGELIJK deze methode toe te passen op dit terrein?

2° is het NUTTIG deze methode toe te passen op dit terrein (levert het iets op)?

3° is het overdreven SCHADELIJK voor het bodemarchief deze methode toe te passen op dit terrein?

4° is het NOODZAKELIJK deze methode toe te passen op dit terrein (kosten-batenanalyse)?

Voor het verdere vooronderzoek wegen we verschillende onderzoeksmethodes af. Geofysisch onderzoek kan meer informatie over de verwachte structuren uit de Eerste Wereldoorlog opleveren, maar omdat het terrein nadien ook bebouwd was en vervolgens die bebouwing gesloopt werd, verwachten we ook veel ruis door resten gerelateerd aan de voormalige bebouwing, waardoor het beeld mogelijk slecht leesbaar is en het potentieel op kennisvermeerdering beperkt wordt. De onderzoeksmethode is daarom minder nuttig. Het is kosten-baten efficiënter om meteen over te gaan tot de uitvoering van een andere onderzoeksmethode.

Veldkartering is niet nuttig omdat we het archeologisch potentieel van het terrein reeds goed kunnen inschatten aan de hand van het uitgevoerde bureauonderzoek. De onderzoeksmethode dient

sowieso ook nog gevolgd te worden door een andere onderzoeksmethode. Het is daarom kosten-baten efficiënter om meteen over te gaan tot de uitvoering van een andere onderzoeksmethode.

Landschappelijk bodemonderzoek kan helpen om de bewaringstoestand van de bodem beter in te kunnen schatten, maar op basis van het uitgevoerde bureauonderzoek verwachten we al heel wat aantastingen van het oorspronkelijke bodemarchief. Het is mogelijk om daar aan de hand van een landschappelijk bodemonderzoek een duidelijk beeld van te krijgen. Daarvoor is een onderzoeksmethode die meer ruimtelijk inzicht toelaat, geschikter. Verder schatten we het potentieel op goed bewaarde steentijd artefactensites op het terrein slechts laag in. Daarom kunnen we ook hier stellen dat het kosten-baten efficiënter om meteen over te gaan tot de uitvoering van een andere onderzoeksmethode.

Wel dient een proefsleuvenonderzoek uitgevoerd te worden om na te gaan of binnen het onderzoeksgebied relevante archeologische sporen aanwezig zijn. Deze onderzoekstechniek biedt daarvoor voldoende ruimtelijk inzicht en is geschikt omdat een site zonder complexe verticale stratigrafie verwacht wordt. Omwille van het risico op CTE dienen graafwerken uitgevoerd te worden onder begeleiding van een CTE-deskundige.

Figuur 2: Zone afgebakend voor verder vooronderzoek, weergegeven op het GRB (www.geopunt.be)

De onderzoekszone bestaat steeds de oppervlakte van ca. 2,1923 ha, zoals die afgebakend is op basis van het uitgevoerde bureauonderzoek (Figuur 2). De onderzoekszone kan verkleind worden indien

dat op basis van een voorgaande stap in het onderzoek voldoende gemotiveerd kan worden op basis van de bepalingen in de Code van Goede Praktijk, hoofdstukken 5.2 en/of 5.3. De onderzoeksdoelen zijn succesvol bereikt wanneer de vooropgestelde onderzoeksvragen en de bijkomende onderzoeksvragen die opgesteld worden naar aanleiding van elk assessment beantwoord zijn.

Onderzoekstechnieken

De verstoringsdiepte van de verschillende bodemingrepen varieert en ligt nog niet voor alle ingrepen vast. Daarom dient het bodemarchief onderzocht te worden totdat alle aardkundige eenheden onderzocht zijn waarin archeologische sites in primaire positie kunnen voorkomen, die relevant zijn voor de vraagstellingen van het onderzoek.

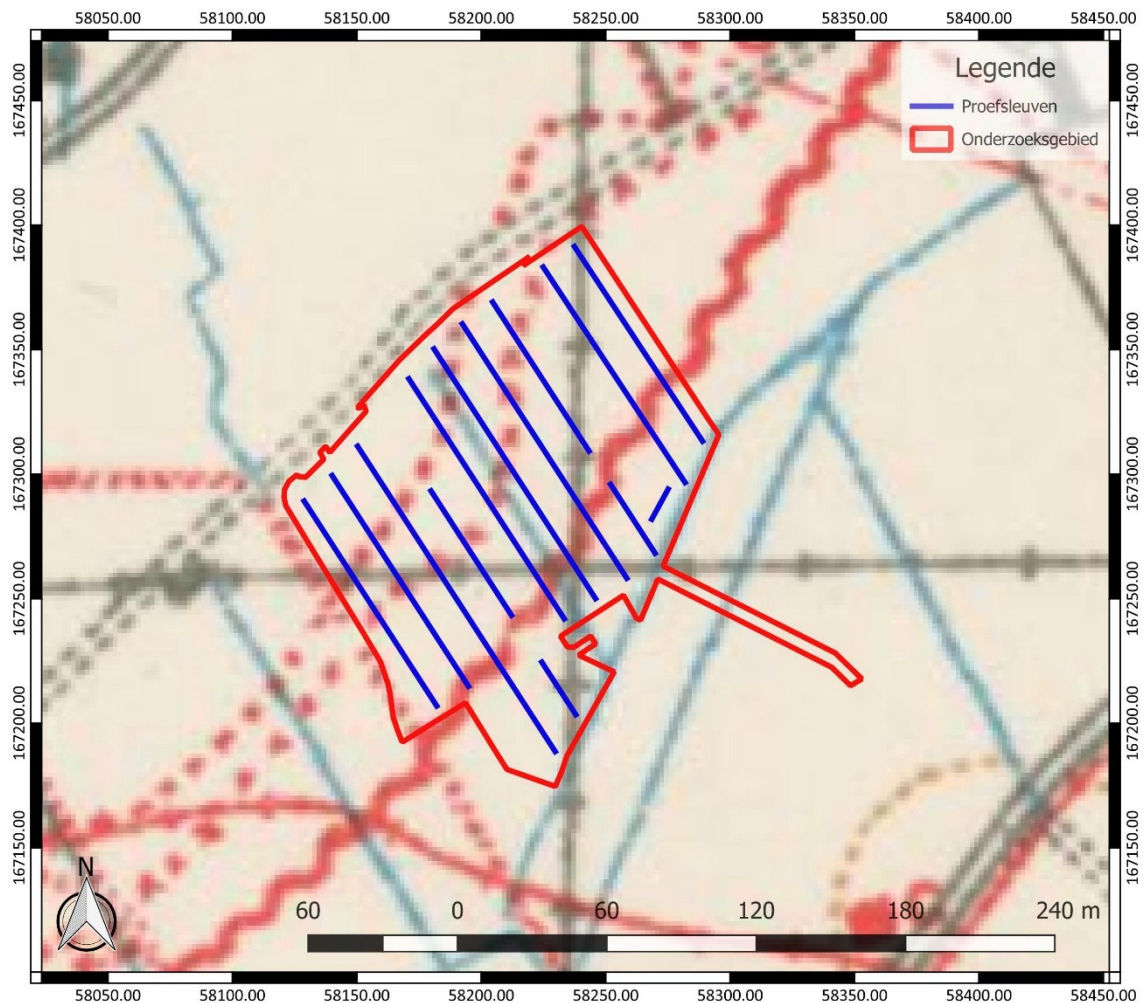
Proefsleuven

Voor de gehanteerde onderzoekstechnieken is hoofdstuk 8.6 van de Code van Goede Praktijk van toepassing. Er wordt gewerkt met continue, parallelle proefsleuven. In dat geval heeft het gebruik van 2 m brede sleuven met een tussenafstand van 15 m een hogere trefkans dan 4 m brede sleuven met een tussenafstand van 20 m.¹ De aangelegde proefsleuven dienen een breedte van 2 m te hebben.

Figuur 3: Inplanting van de proefsleuven (blauw), binnen het onderzoeksgebied (rood), weergegeven op het GRB (www.geopunt.be)

¹ Haneca et al. 2016, 48

Figuur 4: Inplanting van de proefsleuven op de Trench map van 27-12-1917 met aanduiding van het onderzoeksgebied (<https://maps.nls.uk/>)

De proefsleuven hebben een maximale tussenafstand van middelpunt tot middelpunt van 15 m. De beoogde oppervlakte die onderzocht dient te worden door middel van proefsleuven, bedraagt minimaal 10 %. Dit wordt behaald aan de hand van het vooropgestelde sleuvenplan, dat voorziet in 1102 lopende m proefsleuven.

Voor een goede selectie moeten de proefsleuven aangevuld worden met kijkvensters en/of dwarssleuven. De oppervlakte hiervan bedraagt minimaal 2,5 % van het onderzoeksgebied. De zijden van de kijkvensters meten maximaal 13 x 13 m. De kijkvensters en/of dwarssleuven moeten voldoende groot zijn om de onderzoeksvragen te kunnen beantwoorden.

De topografie van het terrein loopt af naar de Stokbeek toe. Het is daarom het meest aangewezen om de proefsleuven aan te leggen met een noordwest-zuidoost oriëntatie, rekening houdend met de oriëntatie van de grenzen van de zone die onderzocht dient te worden aan de hand van proefsleuven. Op die manier kan het proefsleuvenonderzoek efficiënt uitgevoerd worden. Verder laat de oriëntatie toe de verwachte structuren uit de Eerste Wereldoorlog adequaat te kunnen onderzoeken. We hielden ook rekening met de aanwezigheid van de bestaande weginfrastructuur, die het bodemarchief mogelijk bijkomend aangetast heeft. Daarom worden de proefsleuven zo veel mogelijk buiten de bestaande weginfrastructuur aangelegd.

De aanleg van het vlak wordt gestopt op de diepte waarop in situ bewaarde constructieonderdelen van bijvoorbeeld een loopgraaf waargenomen worden. Indien er geen constructie aanwezig is of wanneer die enkel dieper bewaard is, mag doorgegraven worden tot de grenzen van het spoor onderscheiden kunnen worden of het tot het eigenlijke archeologische niveau is bereikt. Indien resten van een loopgraaf aangetroffen worden, dient per structuur het loopgraafformulier van de Vlaamse overheid ingevuld te worden. Het volledige spoor dient opgeschaafd te worden. Het maken van een drone foto is een interessante aanvulling op de standaard registratiewijze van archeologische resten.²

Omdat er een kans bestaat op het aantreffen van CTE dienen de graafwerken voor het proefsleuvenonderzoek op het terrein begeleid te worden door een CTE-deskundige. In het CTE-rapport staat dat de afgraving in lagen van ca. 30 cm dient te gebeuren. Dit volstaat voor CTE-onderzoek, maar is te grof voor archeologisch onderzoek. Dit moet dan ook beschouwd worden als een maximumdikte. Voor archeologie moet de afgraving in principe fijner. De laagdikte van de afgraving dient steeds bepaald te worden in overleg met de archeoloog, rekening houdend met de CTE-risico's én de doelstelling van het archeologisch onderzoek. Aangetroffen vondsten en munitie worden met een puntlocatie ingemeten. Ook bestaat de kans dat menselijke resten aangetroffen worden. Indien resten van oorlogsslachtoffers gevonden worden, dienen de richtlijnen die daarvoor opgesteld zijn, correct gevolgd te worden.³

Grachten en kuilen, ook recente, moeten onderzocht worden op een eventuele functie als loopgracht of schuttersput. Indien een loopgraaf vastgesteld wordt in de proefsleuven, dient het verdere tracé ervan gevolgd te worden aan de hand van een dwarsseuf of een kijkvenster.

Na uitvoering van het proefsleuvenonderzoek dient een evaluatie gemaakt te worden van de eventuele aanwezigheid van relevante archeologische sporen en een relevante archeologische vindplaats. Dit kan resulteren in een programma van maatregelen voor een opgraving. Dit houdt in het uitvoeren van veldwerk, de uitwerking van de opgravingsresultaten en indien dit aan de orde is, het uitvoeren van natuurwetenschappelijk onderzoek en conservatie.

Voorziene afwijkingen ten aanzien van de Code van Goede Praktijk

Er zijn op dit moment geen afwijkingen voorzien ten aanzien van de Code van Goede Praktijk.

Bibliografie

Ervynck, A., 2018: *Afwegingskader. Omgaan met menselijke resten bij archeologisch onderzoek in Vlaanderen – 19.07.2018*, Brussel.

Gheyle, W./B. Stichelbaut/S. Verdegem, 2021: *Loopgraven uit de Eerste Wereldoorlog*, Brussel (SYNTAR 2).

Haneca, K./S. Debruyne/S. Vanhoutte/A. Ervynck, 2016: *Archeologisch vooronderzoek met proefsleuven. Op zoek naar een optimale strategie*, Brussel.

² Gheyle/Stichelbaut/Verdegem 2021, 173-174; 189-190

³ Ervynck 2018, 52